

”לבניינה של הלכה”

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י
מלאכת בורר (ה) – אכילת דגים בשבת

ברירה וחייב עליה. (הדין שונה במקרה בו יש לפניו רק דרך אחת להפרדת האוכל והפסולת וכפי שיבואר להלן). כעת נוכל להתבונן באכילת הדגים. בדג יש אוכל ופוסלת מעורבים ובדרך כלל יש לנו שני דרכים להפריד ביניהם: א) להוציא את בשר הדגים מתוך העצמות, ב) להוציא את העצמות מתוך בשר הדגים. אם מוציאים את האוכל מתוך העצמות זוהי דרך אכילה ומותרת ואם מוציאים את העצמות מתוך בשר הדגים זוהי דרך ברירה וחייבים עליה כדין בורר פסולת מאוכל. לכן כשאוכלים דגים ומוציאים עצמות בתוך הדג יש לקחת דווקא את האוכל מתוך העצמות ולא להיפך.

יש לשאול האם הדין שונה כשמוציאים את העצמות בסמוך לאכילה ממש?

השלחן ערוך פסק כרמב"ם הסובר שהוצאת פסולת מאוכל אסורה אף אם היא נעשית לאלתר וז"ל: "הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חייב"⁴, אולם התוספות⁵ חולקים וסוברים שאם הוצאת הפסולת מתוך האוכל נעשית בסמוך לאכילה ממש זה גם מקרי דרך אכילה ומותר. הביאור הלכה⁶ דן בשאלה זו ולימד זכות על אותם הנוהגים להוציא את הפסולת בסמוך לאכילה ממש. החזון איש⁷ חולק על הבנה זו וכותב שכיוון שבכל זאת יש כאן שתי

מצווה חשובה שנצטוו בה ישראל היא מצוות עונג שבת, שנאמר "וקראת לשבת עונג"¹. אחת הדרכים לענג את השבת היא לאכול דג ביום השבת² וידועים דברי המגן אברהם³ שיש עניין לאכול דגים בכל אחת משלוש הסעודות ויש שנזהרים מאוד בכך.

הזכרנו בעבר את דברי רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל שמי שאינו יודע הלכות בורר אזי יקשור את ידיו ורגליו למשך כל השבת כי אם לא יעשה זאת בהכרח יעבור על איסור בורר בשבת, ונכון הדבר שבעתיים בעניין אכילת דגים. ישנם דגים רבים שבתוכם יש עצמות וחייבים לדעת את הלכות בורר על בורין כדי לנהוג כשורה באכילת הדגים ולזכות לקיים מצוות עונג שבת באכילתם ולא חלילה לעבור על איסור דאורייתא.

הזכרנו בעבר את החילוק היסודי בדיני בורר בין 'דרך אכילה' ל'דרך ברירה' וראינו שדרך אכילה מותרת ואילו דרך ברירה אסורה מדאורייתא.

מהי 'דרך אכילה' ומהי 'דרך ברירה'?

בדרך כלל יש לפני האדם האוכל שני דרכים להפרדת האוכל והפסולת, אם הוא בוחר להתמקד באוכל ולהוציא אותו מתוך הפסולת זוהי דרך אכילה (האוכל הוא המרכז), ואילו אם ההתמקדות היא בהוצאת הפסולת מתוך האוכל זוהי דרך

⁴ אורח חיים, סימן שיט, סעיף ד.

⁵ סימן שיט, ד"ה 'הבורר פסולת'.

⁶ סימן שיט, ד"ה 'מתוך אוכל'.

⁷ חזון איש, אורח חיים, סימן נד, סעיף קטן ג.

¹ ישעיהו, פרק נח, פסוק יג.

² מסכת שבת, דף קיח, עמוד ב.

³ אורח חיים, סימן רמב, סעיף א.

פיינשטיין זצ"ל⁸ חידוש גדול- כיוון שאכילת עצמות מסוכנת לקטנים ואם לא נוציא עבורם את העצמות הם לא יוכלו לאכול את הדג, יוצא שיש פה רק דרך אחת שבה הקטנים יוכלו לאכול את הדג והיא על ידי הוצאת הפסולת מהאוכל, וממילא פעולה זו מוגדרת עבורם כדרך אכילה ומותרת. יוצא **שעבור ילדים קטנים** יהיה מותר להוציא את העצמות מתוך הדגים **בסמוך ממש לאכילה** ואין בדבר איסור בורר. בגדולים אין הדבר כן משום שיש להם את האפשרות לאכול את הדג על ידי הוצאת בשר הדג מתוך העצמות וממילא רק דרך זו תוגדר כדרך אכילה.

העולה מן האמור, מלאכת בורר היא מלאכה מדאורייתא וחשוב מאוד ללמוד את הלכותיה כדי להיזהר ולדקדק בה כראוי. ראינו שיש עניין גדול לאכול דגים בשבת ויש לדעת היטב את הלכות בורר כדי לאוכלם בדרך הראויה. למדנו שכאשר יש לפני האדם שני דרכים אזי הוצאת האוכל מהפסולת תוגדר כדרך אכילה המותרת ואילו הוצאת הפסולת מהאוכל תוגדר כדרך ברירה האסורה. בנוסף, ראינו שבמקום בו יש רק דרך אחת וניתן להפריד את האוכל והפסולת רק על ידי הוצאת הפסולת אזי הוצאת הפסולת תוגדר אף היא כדרך אכילה ותהיה מותרת. על סמך זה ראינו את דברי האגרות משה שהתיר להוציא בעבור הקטנים את עצמות הדגים בסמיכות לסעודה משום שעבורם אי אפשר לאכול את הדג מבלעדי הוצאת הפסולת מראש (כיוון שזה מסוכן להם), מה שאין כן בגדולים שעבורם כן יש שני דרכים לאכילת הדג וממילא עליהם לנקוט בדרך האכילה ולא בדרך הברירה.

אפשרויות להפרדת האוכל והפסולת צריך דווקא להוציא את המאכל מתוך העצמות ורק זו מוגדרת דרך אכילה ואילו הוצאת העצם מתוך האוכל (אפילו בסמוך ממש לאכילה) עדיין נחשבת דרך ברירה ואסורה.

לאחר שלמדנו על ההבדל בין דרך אכילה לדרך ברירה יש לברר מה הדין במצב בו אין אפשרות להגיע למאכל מבלי להסיר את הפסולת? למשל- באכילת תפוז או ביצה קשה ובשאר מקרים בהם אין לנו אפשרות להגיע למאכל עצמו מבלי להסיר את הקליפה. האם אסור לקלף תפוז בשבת כיוון שזה הסרת פסולת מתוך אוכל? וודאי שלא. אלא כאן אנו נפגשים עם יסוד נוסף- **במקום בו אין אפשרות להגיע לאוכל אלא רק על ידי הוצאת הפסולת אזי אף הוצאת הפסולת תוגדר כדרך אכילה ומותרת.** היינו כאשר יש לפנינו רק דרך אחת להפרדת האוכל והפסולת והיא הוצאת הפסולת מהאוכל הפעולה תהיה מותרת, ולכן אין בהסרת קליפת תפוז/ ביצה קשה/ בננה וכדו' מלאכת ברירה.

על סמך עקרון זה נוכל להתבונן שוב על סוגיית אכילת הדגים בשבת. במקום שיש לנו אפשרות להוציא את המאכל מתוך העצמות אזי חובה עלינו לנקוט בדרך זו ודווקא דרך זו תוגדר כדרך אכילה, אולם כאשר הוצאת הפסולת היא הדרך היחידה להוצאת המאכל ואין שתי דרכים, מותר להוציא את הפסולת ואין בדבר משום בורר. פעמים רבות יש עצמות בדגים. בדרך כלל יש לפני האדם את שתי האפשרויות להפרדת האוכל והפסולת ועליו לנקוט דווקא בדרך של הוצאת האוכל מתוך הפסולת. אולם לפעמים יש מצב בו אין לנו שתי דרכים אלא רק דרך אחת והיא הוצאת הפסולת. על פי עיקרון זה חידוש הרב

⁸ אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, הלכות בורר סעיף קטן ז.

